

POSTANOWIENIE

Dnia 12 stycznia 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Gerard Bieniek (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Marek Sychowicz (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku B. Ż. i R. Ż.

przy uczestnictwie W. D., J. G., S. S., L. S., H. M., M. H., J. H., G. M., R. K. i M. K.

o stwierdzenie nabycia spadku,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 12 stycznia 2005 r.,

kasacji uczestniczki postępowania J. H. od postanowienia Sądu Okręgowego w K. z dnia 23 marca 2004 r., sygn. akt I Ca (...),

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 23 marca 2004 r. Sąd Okręgowy w K. zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w S. z dnia 14 listopada 2003 r., stwierdzające nabycie na podstawie ustawy spadku po J. S., zmarłym dnia 16 stycznia 2003 r., przez jego siostrę i dzieci rodzeństwa w określonych częściach i stwierdził, że spadek po tym spadkodawcy na podstawie testamentu ustnego z dnia 21 grudnia 2002 r. nabyli wnioskodawcy po ½ części.

Odmawiając stwierdzenia nabycia spadku na podstawie testamentu ustnego Sąd Rejonowy uznał, że nie została spełniona przesłanka sporządzenia tego testamentu w postaci obawy rychłej śmierci spadkodawcy. W chwili sporządzania testamentu był on

wprawdzie chory, jednakże choroba ta trwała od wielu lat; gorsze wówczas samopoczucie spadkodawcy nie wskazywało na to, że należało się obawiać jego rychłej śmierci; nie przesądza o tym także fakt, że rzeczywiście zmarł on kilka tygodni później; śmierć ta bowiem pozostawała raczej w związku z następstwami grypy, na którą spadkodawca zachorował znacznie później. Sąd Rejonowy wyraził wątpliwość, czy ostatnią wolę spadkodawca oświadczył przy jednoczesnej obecności świadków. Stał na stanowisku, że treść testamentu nie została stwierdzona prawidłowo, albowiem pismo stwierdzające tę treść zostało sporządzone przez córkę wnioskodawców A. Ź., których spadkodawca powołał do spadku, a zatem przez osobę nie będącą „osobą trzecią” w rozumieniu art. 952 § 2 k.c. Przyjmując, że ze względu na zachowanie terminu z art. 952 § 3 k.c. dopuszczalne jest stwierdzenie treści testamentu przez zgodne zeznania świadków złożone przed sądem, Sąd Rejonowy przesłuchał tych świadków. Stwierdził jednakże, że zeznania ich nie są zgodne.

Sąd Okręgowy, rozpoznając sprawę na skutek apelacji wnioskodawców, uznał ustalenia dokonane przez Sąd pierwszej instancji za prawidłowe. Powołując się ogólnie na orzeczenia Sądu Najwyższego, według których dla ważności testamentu ustnego wystarczy subiektywnie pojmowana obawa rychłej śmierci spadkodawcy stwierdził, że nawet przy przyjęciu ostrzejszego kryterium oceny tej obawy, z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie jednoznacznie wynika, iż w chwili sporządzania testamentu zachodziła obawa rychłej śmierci spadkodawcy, albowiem „schorzenia, na które cierpiał od szeregu lat, wiek, inwalidztwo wskazywały, iż jego stan zdrowia jest zły”. Sąd Okręgowy stwierdził, że warunek ważności testamentu ustnego polegający na oświadczeniu ostatniej woli przez spadkodawcę przy jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków został spełniony. Uznał za błędny pogląd Sądu pierwszej instancji, że A. Ź. nie jest osobą trzecią w rozumieniu art. 952 § 2 k.c. Doprowadziło to do stwierdzenia, że testament ustny sporządzony przez spadkodawcę jest ważny i skuteczny.

Postanowienie wymienione na wstępie zaskarżyła kasacją uczestniczka postępowania Janina Haniak. Kasacja oparta została na obu podstawach przewidzianych w art. 393¹ k.p.c. i stanowią ją naruszenie art. 232 zd. drugie, art. 382 i 386 k.p.c. oraz art. 857 § 2 i art. 957 § 1 i 2 k.c. Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji, ewentualnie o zmianę tego postanowienia i stwierdzenie nabycia spadku po spadkodawcy na podstawie ustawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W sprawie o stwierdzenie nabycia spadku znajduje odpowiednie zastosowanie (art. 13 § 2 k.p.c.) norma całego art. 232 k.p.c. Ze zdania pierwszego tego przepisu wynika, że to na tych uczestnikach postępowania spoczywa obowiązek wskazania dowodów dla stwierdzenia faktów, z których uczestnicy ci wywodzą skutki prawne. Stosownie do zdania drugiego sąd jedynie może dopuścić dowód nie wskazany przez uczestników postępowania. Z przepisu tego można wyprowadzić obowiązek sądu dopuszczenia dowodu z urzędu jedynie w wyjątkowych wypadkach. Taki wypadek może zachodzić w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku przy biernej postawie uczestników postępowania, gdyż na sądzie rozpoznającym taką sprawę spoczywa obowiązek zbadania z urzędu, kto jest spadkobiercą (art. 670 k.p.c.). Trudno jednakże mówić o naruszeniu w rozpoznawanej sprawie art. 232 zd. drugie k.p.c. przez niedopuszczenie dowodu z opinii biegłego lekarza dla stwierdzenia istnienia obawy rychłej śmierci spadkodawcy w sytuacji, gdy dla ustalenia tej okoliczności mógł być wystarczający dotychczas zebrany materiał dowodowy. To, że na jego podstawie poczynione zostały ustalenia, odmiennie ocenione przez sądy rozpoznające sprawę, nie uzasadnia wniosku, że obowiązkiem sądu było dopuszczenie z urzędu dowodu z opinii biegłego lekarza.

Skarżąca zarzuciła – jako naruszenie art. 382 k.p.c. – pominięcie i nierozważenie przez Sąd Okręgowy wniosku złożonego w sprawie a podpisanego także przez wnioskodawczynię, w którym stwierdzone zostało, że to wnioskodawczynie spisała treść testamentu ustnego spadkodawcy. Z uzasadnienia kasacji zdaje się wynikać, że zarzut ten zmierza do zakwestionowania prawidłowości ustalenia stanowiącego podstawę wydania zaskarżonego postanowienia co do tego, że treść testamentu spisała córka wnioskodawców A. Ż.. Tak sformułowany zarzut nie wskazuje jednakże na uchybienie, które mogłoby mieć istotny wpływ na wynik spraw (art. 393¹ pkt 2 k.p.c.). Dla skuteczności testamentu ustnego bez znaczenia jest bowiem czy osobą, która spisała jego treść jest osoba, dla której w testamencie przewidziana została jakakolwiek korzyść (wnioskodawczynie), czy też jej krewna pierwszego stopnia (A. Ż.) – art. 952 § 2 w zw. z art. 957 § 1 k.c.

Dla rozstrzygnięcia sprawy istotną okolicznością było, czy spadkodawca oświadczył ostatnią wolę ustnie przy jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków. Ustalając tę okoliczność Sąd Okręgowy *expressis verbis powołał zeznania* świadków M. D., P. D. i G. P. Wprawdzie nie powołał zeznań świadka A. Ż., ale

akceptując ustalenia dokonane przez Sąd pierwszej instancji, dokonane także na podstawie zeznań tego świadka, miał je na uwadze. Niezasadny jest zatem zarzut kasacji naruszenia art. 382 k.p.c. przez pominięcie zeznań wymienionych świadków.

Artykuł 386 k.p.c. w pierwszych czterech paragrafach określa sposób rozstrzygnięcia sprawy przez sąd drugiej instancji a w dwóch następnych – skład sądu rozpoznający sprawę przekazaną do ponownego rozpoznania i związanie oceną prawną oraz wskazaniem co do dalszego postępowania wyrażonymi w uzasadnieniu orzeczenia sądu drugiej instancji. Zarzut kasacji pominięcia w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia wskazania na jakich dowodach Sąd Okręgowy się oparł oraz jakim dowodom odmówił wiarygodności, powołany jako zarzut naruszenia art. 386 k.p.c., nie jest adekwatny do treści tego przepisu i nie stanowi o jego naruszeniu.

Nie można natomiast odmówić zasadności zarzutowi kasacji naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 952 § 2 w zw. z art. 957 § 1 i 2 k.c. przez błędne przyjęcie, że skuteczności testamentu sporządzonego przez spadkodawcę nie przekreśla spisanie jego treści przez A. Ż., córkę wnioskodawczyni, która powołana została tymże testamentem do dziedziczenia po spadkodawcy.

Wątpliwości, prowadzące do rozbieżności, tak w doktrynie jak i w orzecznictwie, co do tego, kogo należy uważać za osobę trzecią w rozumieniu art. 952 § 1 k.c., mogącą spisać ustne oświadczenie spadkodawcy zawierające jego ostatnią wolę, wyjaśnione zostały w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2001 r., III CZP 54/01 (OSNC 2002, nr 7-8, poz. 84), według której spadkobierca powołany do spadku w testamencie ustnym nie jest osobą trzecią w rozumieniu art. 952 § 2 k.c. Jak przekonywująco stwierdził Sąd Najwyższy w uzasadnieniu tej uchwały, użyte w powołanym przepisie pojęcie „osoba trzecia” powinno być rozumiane jako „osoba niezainteresowana”, „postronna”. Oznacza to, że spisać ustne oświadczenie spadkodawcy zawierające jego ostatnią wolę może osoba niezainteresowana treścią dokonanego przezeń rozrządzenia. Z grona osób, które czynności tej mogą dokonać, wyeliminowane więc – jako osoby zainteresowane – są zarówno osoby, które same uzyskują ze spadku jakąkolwiek korzyść (jako powołane do dziedziczenia, zapisobiercy, beneficjariusze polecenia), jak i osoby, których najbliżsi taką korzyść otrzymują. Ze względu na sytuację osoby sporządzającej pismo stwierdzające treść testamentu ustnego, porównywalną z sytuacją świadka testamentu, granice owego zainteresowania wyznacza stosowany w drodze analogii art. 957 k.c. Tak więc osobą trzecią w rozumieniu art. 952 § 2 k.c. nie jest małżonek osoby, która została

powołana do spadku w testamencie ustnym (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2002 r., IV CKN 1044/00, OSN 2003, nr 7-8, poz. 107). Osobą taką nie jest też inny krewny pierwszego stopnia tej osoby. A. Ź., córka wnioskodawczynie powołanej do spadku w testamencie ustnym spadkodawcy nie była więc osobą trzecią w rozumieniu art. 952 § 2 k.c., uprawnioną do spisania ustnego oświadczenia ostatniej woli spadkodawcy. Stwierdzenie treści testamentu ustnego pismem przez nią sporządzonym powoduje, że testament ten jest nieskuteczny i nie może stanowić podstawy stwierdzenia nabycia spadku.

Rację ma Sąd Rejonowy uznając, że wadliwość stwierdzenia treści testamentu ustnego, polegającą na spisaniu oświadczenia zawierającego ostatnią wolę spadkodawcy przez osobę do tego nieuprawnioną nie wyklucza skuteczności testamentu, jeżeli jego treść została stwierdzona przez zgodne zeznania świadków złożone przed sądem stosownie do art. 952 § 3 k.c. Jednakże uznanie przez Sąd Rejonowy, że zeznania świadków przesłuchanych przez ten Sąd nie są zgodne – co wyklucza skuteczność testamentu ustnego – nie zostało zakwestionowane przez Sąd Okręgowy. Podważenia tej oceny nie można dopatrzeć się w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia. Nie jest bowiem nim zdanie, że „odnośnie stwierdzenia treści testamentu ustnego na podstawie zeznań świadków to jedynie należy podnieść, że zeznania osób, które mogły być takimi świadkami w całej rozciągłości potwierdziły okoliczności sporządzenia testamentu oraz fakt, że został on spisany i przez te osoby, jak też przez spadkodawcę podpisany”. Sąd Okręgowy nie wypowiedział się stanowczo, że dokonuje odmiennej niż Sąd Rejonowy oceny zeznań świadków testamentu ustnego przesłuchanych przez ten Sąd oraz że uznaje je za zgodne i dlaczego.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 13 § 2 w zw. z art. 393¹³ § 1 oraz art. 393¹⁹ w zw. z 108 § 2 k.p.c. postanowił jak w sentencji.